

HEULE-PEPERSTRAAT

Rapportage archeologische
prospectie
19 - 25/01/2012

Liesbeth MESSIAEN &
Mieke VAN EENOO

Project:

Heule – Peperstraat: archeologische prospectie

Opdrachtgever:

Intercommunale Leiedal
President Kennedypark 10
8500 Kortrijk

Uitvoerder:

GHENT ARCHAEOLOGICAL TEAM bvba
Messiaen Liesbeth
Van Eenoo Mieke

D/2012/36 ISN: 2033-8678

©2012 - GHENT ARCHAEOLOGICAL TEAM bvba

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt worden onder enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie, zonder toestemming van Ghent Archaeological Team bvba.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	4
Technische fiche	4
1. Inleiding	5
2. Aanleiding en doel van het onderzoek	5
3. Geografische en bodemkundige situering	5
4. Historische en archeologische voorkennis	9
5. Tijds kader	9
6. Methodologie	9
7. Resultaten	9
7.1. Inleiding	9
7.2. Bodemkunde en natuurlijke sporen	12
7.3. Brandrestengraven	18
7.4. Romeins grachtensysteem	22
7.5. Laatmiddeleeuwse/ subrecente grachten	22
7.6. Wereldoorlog I	24
8. Conclusies en aanbevelingen	25
9. Bibliografie	26
 Bijlage 1: Projectgebied met nummering sporen en sleuven	 27
Bijlage 2: Sleuveninventaris	28
Bijlage 3: Sporeninventaris	29
Bijlage 4: Vondsteninventaris	30

Voorwoord

Naar aanleiding van de geplande realisatie van een nieuwe woonzone te Kortrijk, deelgemeente Heule, door Intercommunale Leiedal werd in januari 2012 door een team van GATE Archaeology een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd. In dit rapport wordt verslag uitgebracht van het verloop en de resultaten van deze prospectie.

Hierbij willen de auteurs iedereen bedanken die hun medewerking en advies verleenden, in de eerste plaats opdrachtgever Leiedal en contactpersoon Dennis Billiet. Kraanfirma Maarten Bekaert bvba uit Ingelmunster verzorgde de graafwerken, landmeter Jan François de opmeting van de sleuven. Jessica Vandeveld van het Agentschap Onroerend Erfgoed, afdeling provincie West-Vlaanderen stond in voor de administratieve begeleiding. Ook danken we Wim De Clercq (UGent) en Johan Deschieter (pam Velzeke) voor het determineren van de Romeinse vondsten, en Birger Stichelbaut (UGent) voor de informatie i.v.m. de WO I sporen.

Technische Fiche

Site: Heule - Peperstraat
Ligging: Peperstraat te Heule (Kortrijk), provincie West-Vlaanderen
Lambert72-coördinaten: X:69634.74 Y: 170774.72 (midden)
X: 69723.78 Y: 170831.96 (oostelijke grens)
X: 69518.58 Y: 170722.98 (westelijke grens)
Kadaster: Afdeling 8, sectie C, percelen 881C, 882H, 882S2, 882V, 888, 889, 890, 891, 892A, 893, 894, 895C, 896, 897B, 897C, 900F, 900G, 920E en 921T

Onderzoek: Vooronderzoek d.m.v. proefsleuven
Opdrachtgever: Intercommunale Leiedal
Uitvoerder: Ghent Archaeological Team bvba
Vergunning: 2011/467
Vergunninghouder: Liesbeth Messiaen
Vergunning metaaldetectie: 2011/467 (2)
Vergunninghouder metaaldetectie: Pieter Laloo
Projectarcheologen: Liesbeth Messiaen
Mieke Van Eenoo
An Verbruggen
Bewaarplaats archief: Ghent Archaeological Team bvba
Eindeken 18b
9940 Evergem

Grootte projectgebied: ca. 3,4 ha
Grootte onderzoeksgebied: ca. 3,2 ha
Termijn terreinwerk: 19 tot 25/01/2012
Termijn verwerking: 02/2012

Resultaten: Romeinse brandrestengraven,
Romeins grachtensysteem,
Laatmiddeleeuwse tot subrecente perceleringsgrachten
WO I sporen

1. Inleiding

In januari 2012 werd te Kortrijk, in de deelgemeente Heule, een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd door GATE Archaeology. Dit gebeurde in opdracht van Intercommunale Leiedal naar aanleiding van de geplande aanleg van een woonverkaveling. Het projectgebied van 3,4 ha is door middel van lange parallelle proefsleuven onderzocht op de aanwezigheid van archeologische sporen. Hierbij kwamen drie Romeinse brandrestengraven aan het licht, de restanten van een Romeins grachtensysteem, laatmiddeleeuwse en/of subrecente perceleringssystemen en een aantal sporen uit de Eerste Wereldoorlog.

In dit rapport worden het verloop en de resultaten van het onderzoek toegelicht. Eerst komen de aanleiding en het doel van dit onderzoek aan bod, gevolgd door een geografische en bodemkundige situering. Het project wordt geplaatst binnen de ruimere archeologische context, waarna het tijds kader van dit onderzoek wordt geschetst. Een volgend hoofdstuk licht de gevolgde methodologie toe. Daarna worden de resultaten van het onderzoek worden voorgesteld. Tot slot volgen de conclusie en de daaraan gekoppelde aanbevelingen. In bijlage in het rapport bevinden zich de sleuven-, sporen- en vondsteninventarissen, en op DVD de digitale opmetings- en bewerkte grondplannen, een selectie uit het digitaal archief en de overige inventarissen.

2. Aanleiding en doel van het onderzoek

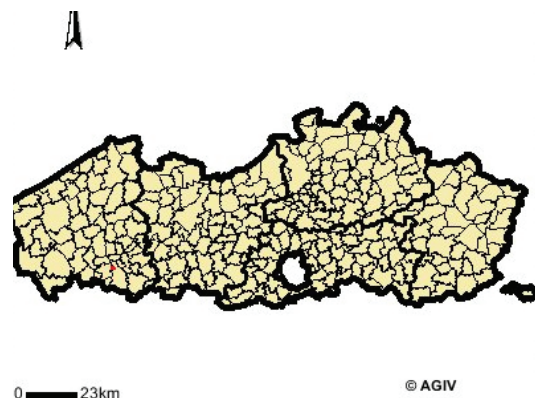
De aanleiding van deze prospectie is de geplande aanleg van een verkaveling. Omdat deze werken gepaard gaan met bodemversturende activiteiten heeft het Agentschap Onroerend Erfgoed een archeologisch vooronderzoek uitgeschreven. Het doel hiervan is na gaan of er sporen aanwezig zijn, of deze natuurlijk of antropogeen zijn, wat hun bewaring, aard, verspreiding en datering is.

3. Geografische en bodemkundige situering

Het onderzoeksgebied ligt te Heule, een deelgemeente van Kortrijk, in de provincie West-Vlaanderen (figuur 1). De percelen bevinden zich ten noorden van de Peperstraat. Het terrein bestaat kadastraal uit de percelen 881C, 882H, 882S2, 882V, 888, 889, 890, 891, 892A, 893, 894, 895C, 896, 897B, 897C, 900F, 900G, 920E en 921T van afdeling 8, sectie C. In het noorden en het westen wordt het projectgebied begrensd door de Heulebeek en haar vallei. De gronden waren voordien in gebruik als akker (de oostelijke helft) en weiland (de westelijke helft). Het meest zuidelijke perceel, dat tot voor kort nog bebouwd was met rijhuizen, was eveneens in gebruik als weiland (figuur 2).

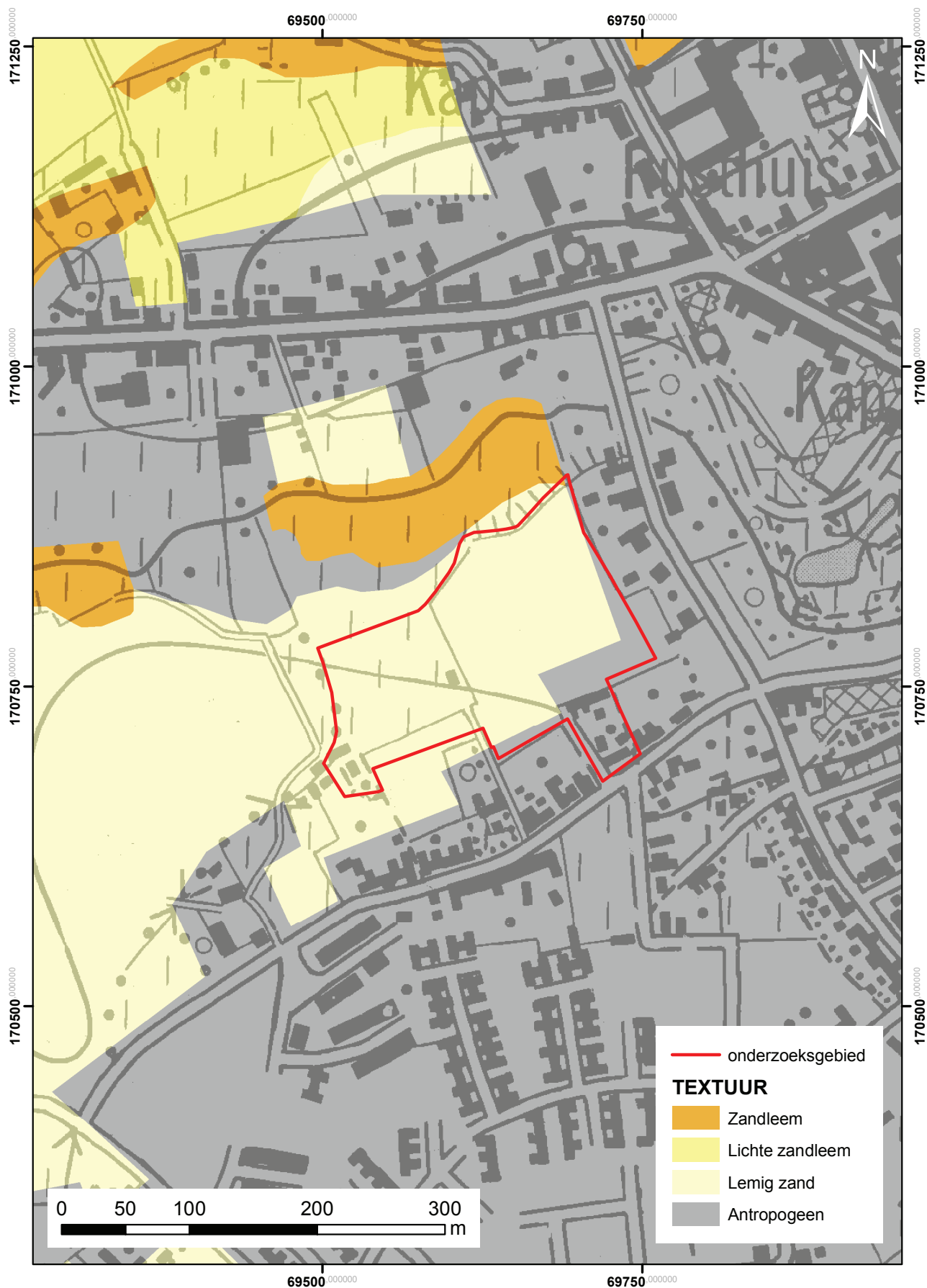
De te ontwikkelen gronden bevinden zich in de zandleemstreek en staan op de bodemkaart gekarteerd als Scc of matig droge lemige zandbodem met een sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont. In het westen staat een zone aangeduid als Sbc of droge lemige zandbodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont, en in het zuiden een zone als OB of bebouwde zone. De vallei van de Heulebeek staat gekarteerd als s-Lep of een natte zandleembodem zonder profiel (figuur 3 & 4). Het terrein daalt naar het noorden toe, naar de Heulebeek, met in centraal en in het zuiden hoogtes schommelend rond 18 m TAW, en tegen de noordelijke grens van het gebied aan TAW-waarden rond 17 m. De vallei van de Heulebeek buiten het projectgebied vertoont waardes rond 15 m TAW.

Figuur 1: Localisatie Kuurne op de kaart van Vlaanderen (bron: www.agiv.be)

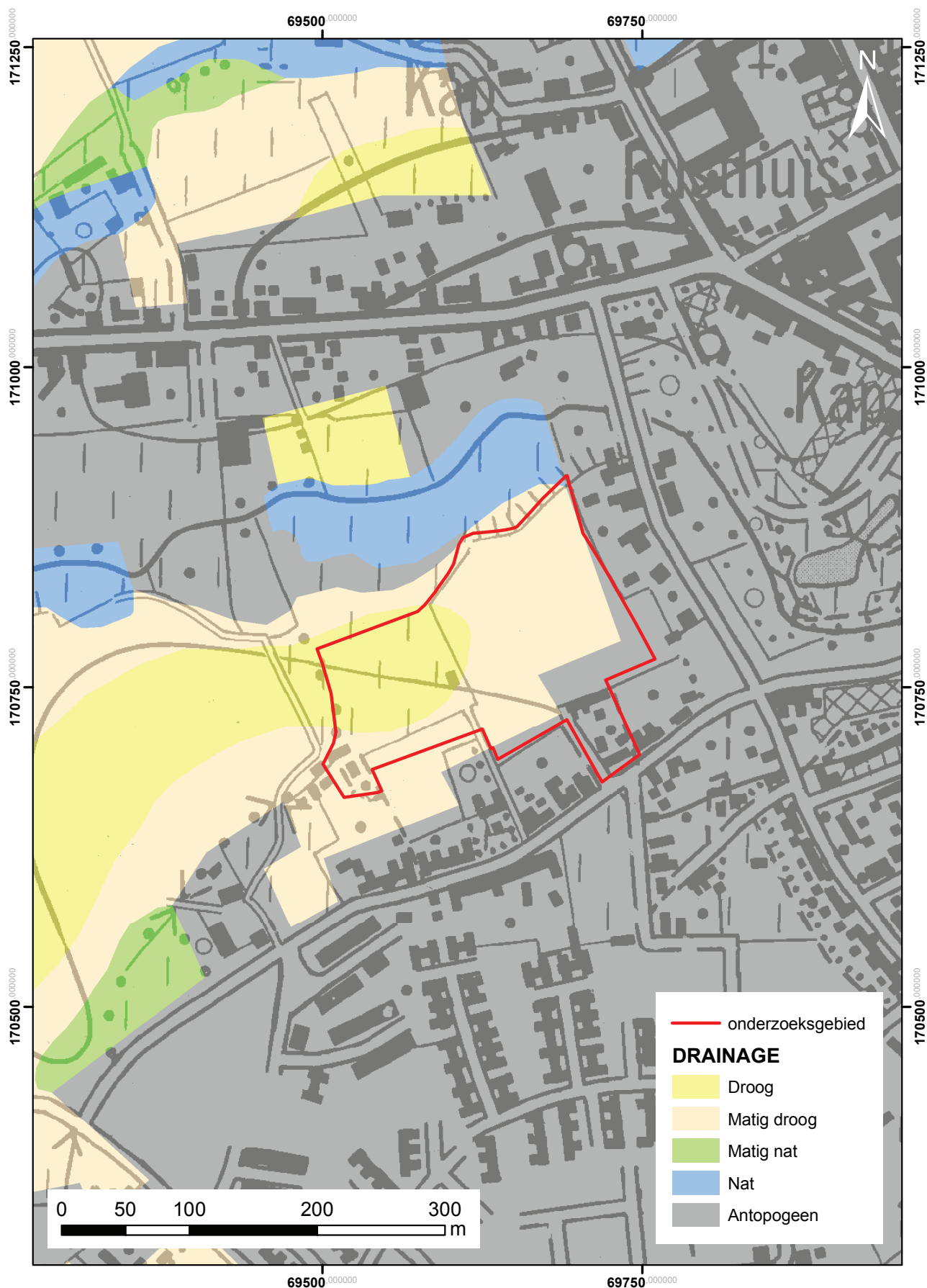

Figuur 2: Het onderzoeksgebied geprojecteerd op orthofoto (bron: www.agiv.be)

Figuur 3: Het onderzoeksgebied geprojecteerd op uittreksel van de bodemkaart, met aanduiding van de textuurklassen (bron: www.agiv.be)

Figuur 4: Het onderzoeksgebied geprojecteerd op uittreksel van de bodemkaart, met aanduiding van de drainageklassen (bron: www.agiv.be)

4. Archeologische voorkennis

Er is geen specifieke historische of archeologische voorkennis met betrekking tot het projectgebied zelf. De Centraal Archeologische Inventaris (www.cai.be) brengt enkel laatmiddeleeuwse bewoning aan het licht voor de ruime omgeving.

Voor het onderzoeksgebied zijn er bijgevolg geen aanwijzingen van archeologische vondsten of te verwachten sites. Deze lacune wijst echter vooral op een gebrek aan onderzoek dan op een gebrek aan potentieel.

5. Tijds kader

Op dinsdag 19 januari 2012 werd gestart met het aanleggen van de proefsleuven onder begeleiding van archeologen Liesbeth Messiaen en Mieke Van Eenoo. Maandag 23 januari werd Mieke Van Eenoo een dag vervangen door An Verbruggen. Op 24 en 25 januari werden kijkvensters aangelegd en sporen gecoupeerd. Vanaf 26 januari voerden beide projectarcheologen de rapportage uit, die vanaf 1 februari afgewerkt werd door Liesbeth Messiaen. An Verbruggen verzorgde de restauratie van het aardewerk.

6. Methodologie

Het archeologische vooronderzoek is uitgevoerd door middel van continue parallelle proefsleuven. Op deze manier werden op het ca. 3,4 ha grote terrein 18 sleuven aangelegd (figuur 5 & 6). Een deel van het ontwikkelingsgebied was niet toegankelijk. De locatie van een nog te slopen boerderij op de westelijke grens van het projectgebied, en ook de voorheen bebouwde percelen in het zuiden werden wegens de hierdoor aanwezige verstoring niet onderzocht, uitgezonderd de plaats van de voormalige tuinen. De sleuven werden haaks op de helling geplaatst, dus van noord naar zuid, dit om inzicht in de opbouw van de bodem te verkrijgen. In totaal werd 1561 m sleuven aangelegd, die 10% van de oppervlakte van het terrein beslaan. Plaatselijk werden de sleuven uitgebreid, grachten gevolgd en bijkomende korte sleuven aangelegd, goed voor 278 m of 2 % van het totale oppervlak. Bij het blootleggen van de WO I mortieren werd de lokale politie verwittigd, die op haar beurt DOVO (Dienst voor Opruiming en Vernietiging van Ontploffingstuigen) opriep. DOVO heeft alle aangetroffen springtuigen verwijderd (figuur 7).

De kraan werd telkens begeleid door de twee projectarcheologen. De sleuven werden laag per laag afgegraven op aanwijzen van de archeologen tot op het goede niveau (figuur 8). Alle sleuven werden gefotografeerd en manueel ingetekend op schaal 1/50. Nadien werden ze ook ingemeten door de landmeter, net als de sporen en op regelmatige afstand TAW-waarden. Om inzicht te krijgen in de opbouw van de bodem werd in elke sleuf een bodemprofiel van voldoende diepte aangelegd en geregistreerd. Grondverkleuringen werden opgeschaafd en ingetekend, gefotografeerd en genummerd. Alle sporen hebben een nummer gekregen dat begint met het sleufnummer en een volgnummer naargelang het aantal sporen in de sleuf. De sporen zijn summier beschreven en eventueel aanwezige vondsten gerecupereerd. Omdat de brandrestengraven geïsoleerd voorkwamen zijn deze volledig opgegraven en bemonsterd. Ook het grachtensysteem werd uitvoerig gedocumenteerd (figuur 9), gezien het schijnbaar ontbreken van andere sporen in associatie hiermee.

De verwerking omvat het digitaliseren van het grondplan met Adobe Illustrator op basis van het digitale grondplan opgemeten door de landmeter; het georefereren van de opmetingsplannen in GIS, het ordenen van het opgravingsarchief met alle foto's; het determineren van de vondsten; het opstellen van lijsten en het synthetiseren van de bekomen resultaten.

7. Resultaten

7.1. Inleiding

Tijdens de prospectie zijn uitsluitend grondsporen aangetroffen. Dit zijn verkleuringen van de bodem op de plaats waar die ooit verstoord is, van menselijke of natuurlijke oorsprong. De antropogene sporen werden in hoofdzaak tegen de zuidelijke grens van het projectgebied aangetroffen, en betreffen Romeinse, laatmiddeleeuwse en WO I sporen (figuur 10).

Figuur 5 & 6: Overzicht sleuven

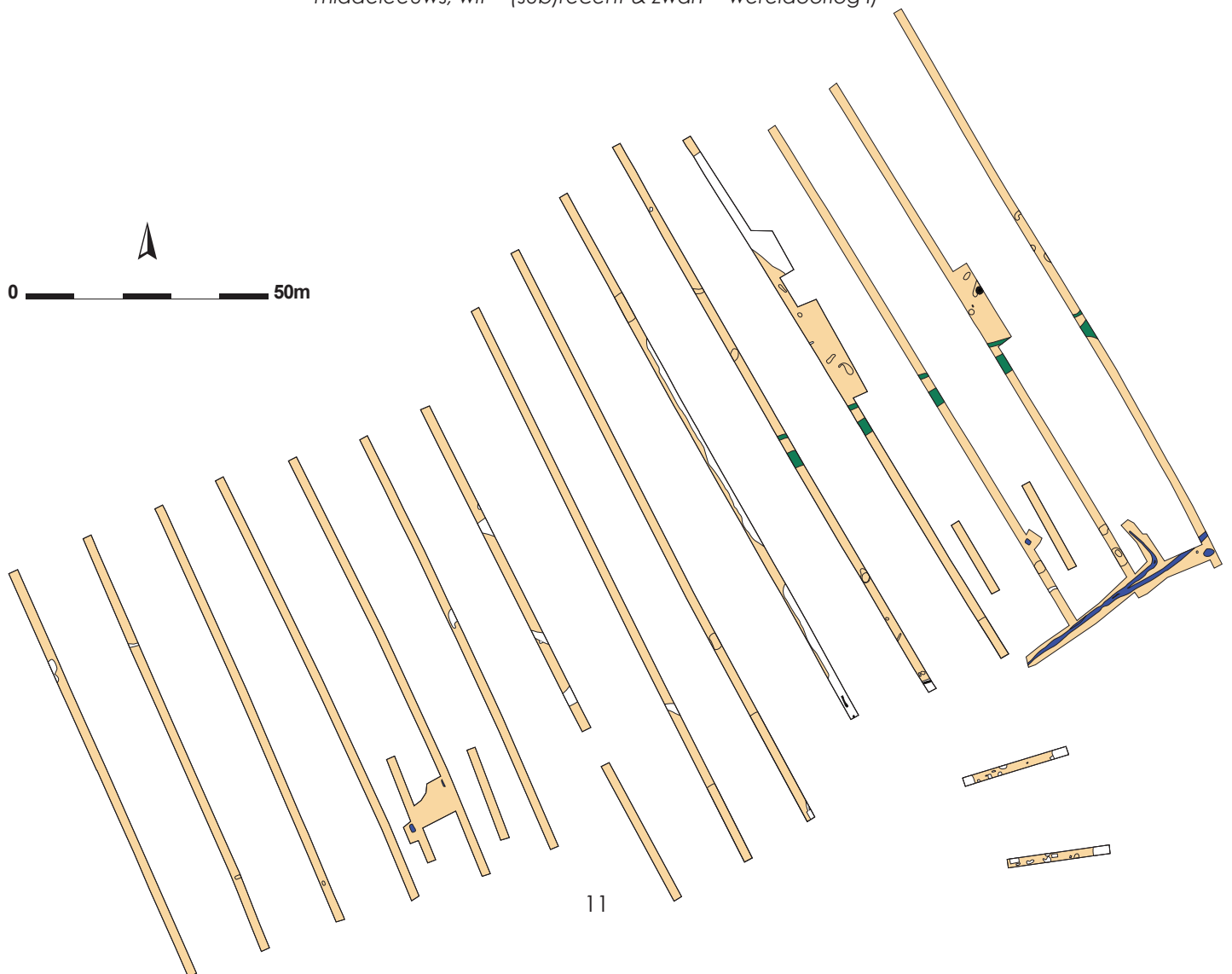
Figuur 7: DOVO in actie

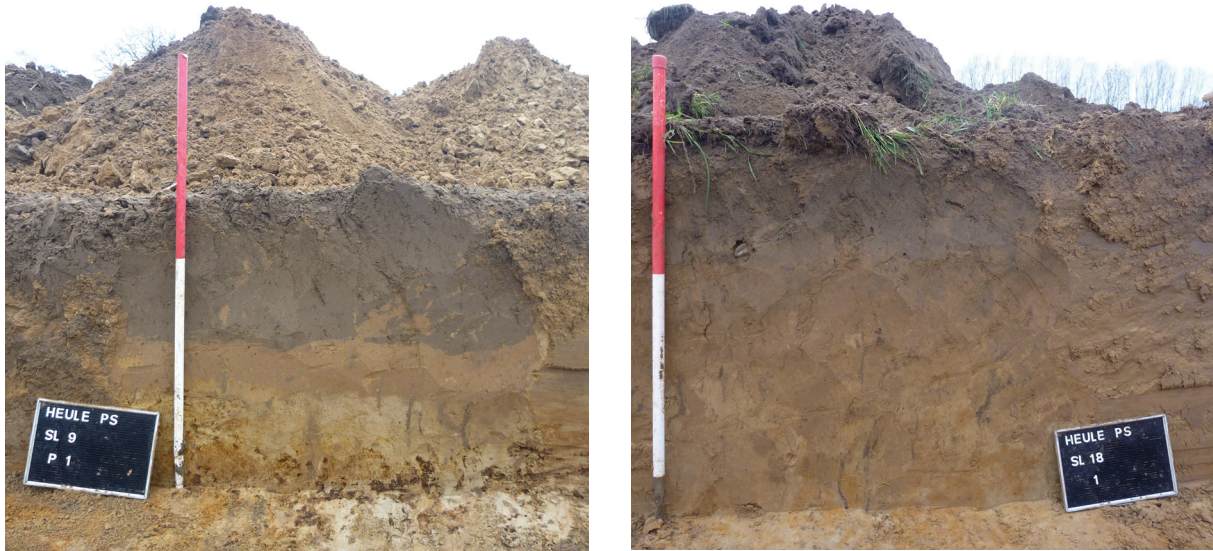
Figuur 8 & 9: Aanleggen van een sleuf (links) en couperen van de Romeinse gracht (rechts)

Figuur 10: grondplan met alle sporen (niet opgevuld = natuurlijk; blauw = Romeins; groen = middeleeuws; wit = (sub)recent & zwart = wereldoorlog I)

7.2. Bodemkunde en natuurlijke sporen

Verspreid over het terrein komen natuurlijke en bodemkundige sporen voor (figuur 13). De bodem zelf kenmerkt zich als een droge tot matig droge zandleembodem (zie hoofdstuk 3). De ploeglaag varieert tussen 30 en 70 cm diep. Door een sterke homogenisatie van de bodem onder de ploeglaag, was het archeologische niveau vaak moeilijk leesbaar.

Figuur 11 & 12: Bodemprofiel in sleuf 9 (links) en 18 (rechts)

Figuur 13: Natuurlijk spoor in sleuf 7

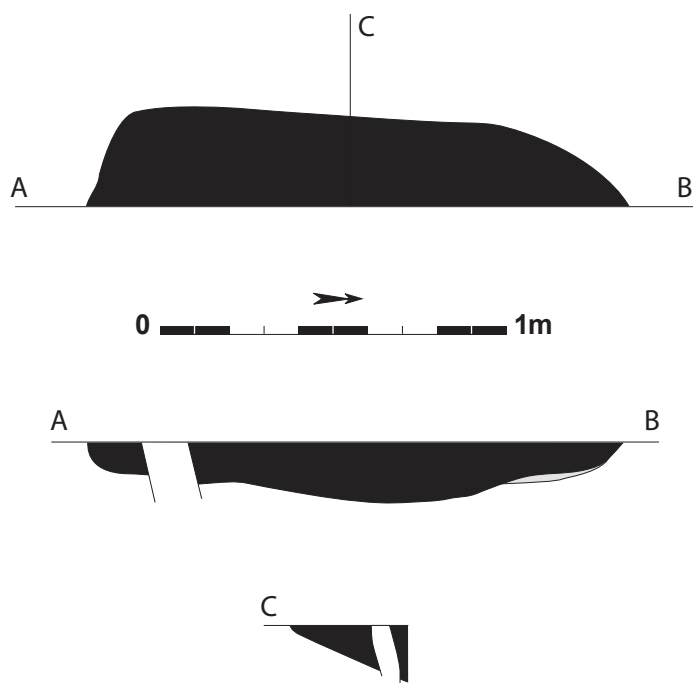

7.3. Brandrestengraven

Er werden drie brandrestengraven aangesneden. In sleuf 17 werd een eerste exemplaar blootgelegd (17-01). Door de moeilijke leesbaarheid van de bodem en de ondiepe bewaringstoestand is deze doormidden gesneden met de kraan. Omdat dergelijke graven soms geclusterd voorkomen, werden aan weerszijden van deze sleuf nog twee kleine sleuven aangelegd. Hierbij kwam ten westen van het eerste exemplaar een tweede graf aan het licht (20-01). Beide sleuven werden met elkaar verbonden tot een klein kijkvenster, wat echter geen extra resultaten meer opleverde. Deze twee graven liggen geïsoleerd ten opzichte van de andere sporen.

Graf 17-01 was nog 156 cm lang met een resterende breedte van 30 cm. Het tekende zich af als een heterogeen houtskoolrijk pakket. In coupe was het noordnoordwest-zuidzuidoost georiënteerd spoor nog maximum 18 cm diep bewaard (figuur 14 & 15). De vulling leverde enkel een verweerde wandscherf van een *terra nigra* beker op.

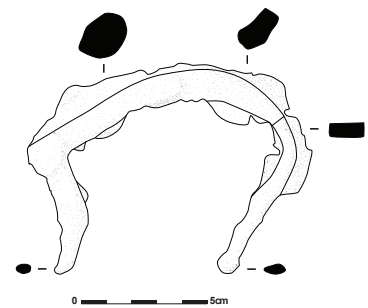
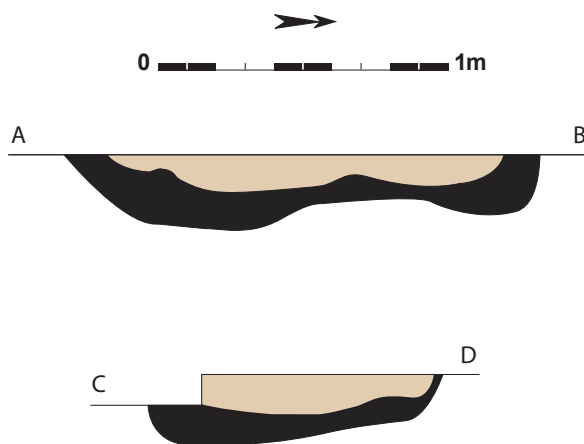
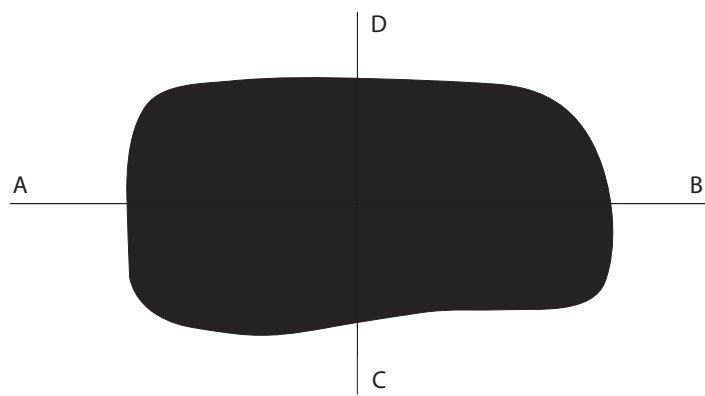
Op 10 m ten westen van dit graf ligt spoor 20-01, met identieke oriëntatie. Het rechthoekige spoor was nog 166 cm lang en maximum 88 cm breed. In coupe was het nog maximaal 26 cm diep bewaard (figuur 16, 19 & 20). De vulling bestaat uit een homogeen houtskoolrijk pakket, met daarboven een bruinbeige lens. Uit de vulling werd een metalen object gerecupereerd (figuur 17 & 18). Dit gecorrodeerd voorwerp met onbekende functie heeft afmetingen van ca. 11,5 op 8,5 cm en lijkt oorspronkelijk een rechthoekige doorsnede gehad te hebben van ca. 0,5 op 1,4 cm. Mogelijk was dit bevestigd aan één van de (gerecupereerde) balken waarmee de brandstapel was aangelegd. Het kan ook een intentionele grafgift betreffen. Misschien is dit een hengel of handvat (van een koffertje). Soms gaf men in graven een onderdeel van een meubel mee, als een *pars pro toto*, dat symbool stond voor het complete stuk (mededeling J. Deschietter, een dergelijk handvatje van een met leder overtrokken kistje is gekend uit het grafveld van Belginum (Wederath, Duitsland)).

Figuur 14: Grondvlak en coupes van brandrestengraf 17-01

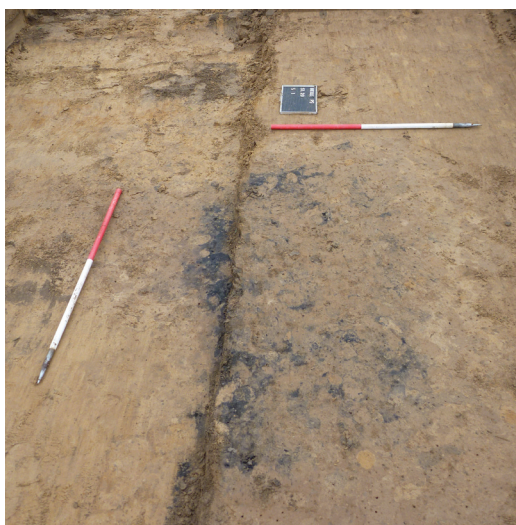
Figuur 15: Coupe op brandrestengraf 17-01

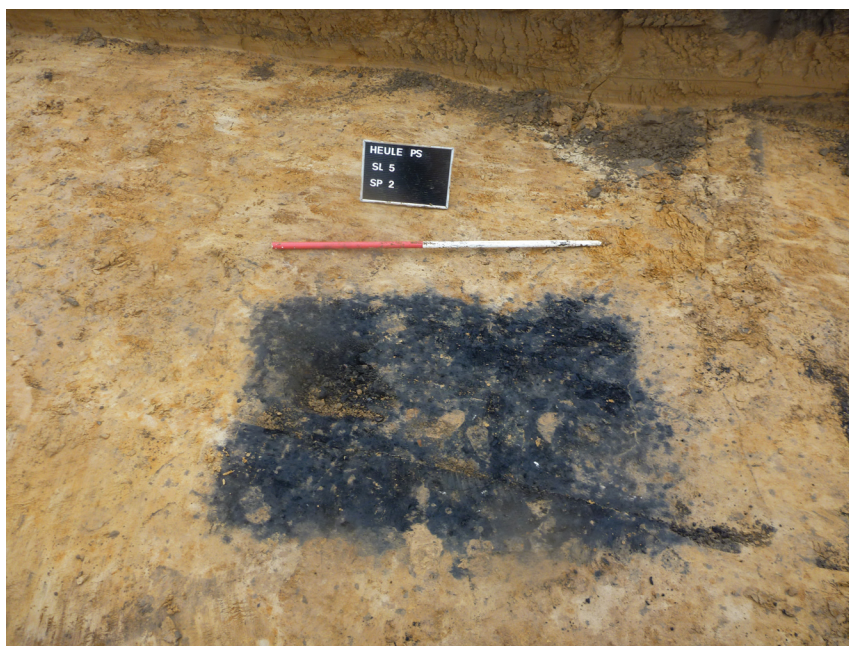
Figuur 16, 17 & 18: Grondvlak en coupes van brandrestengraf 20-01 (links) en ijzeren object uit de vulling (rechtsboven en onder)

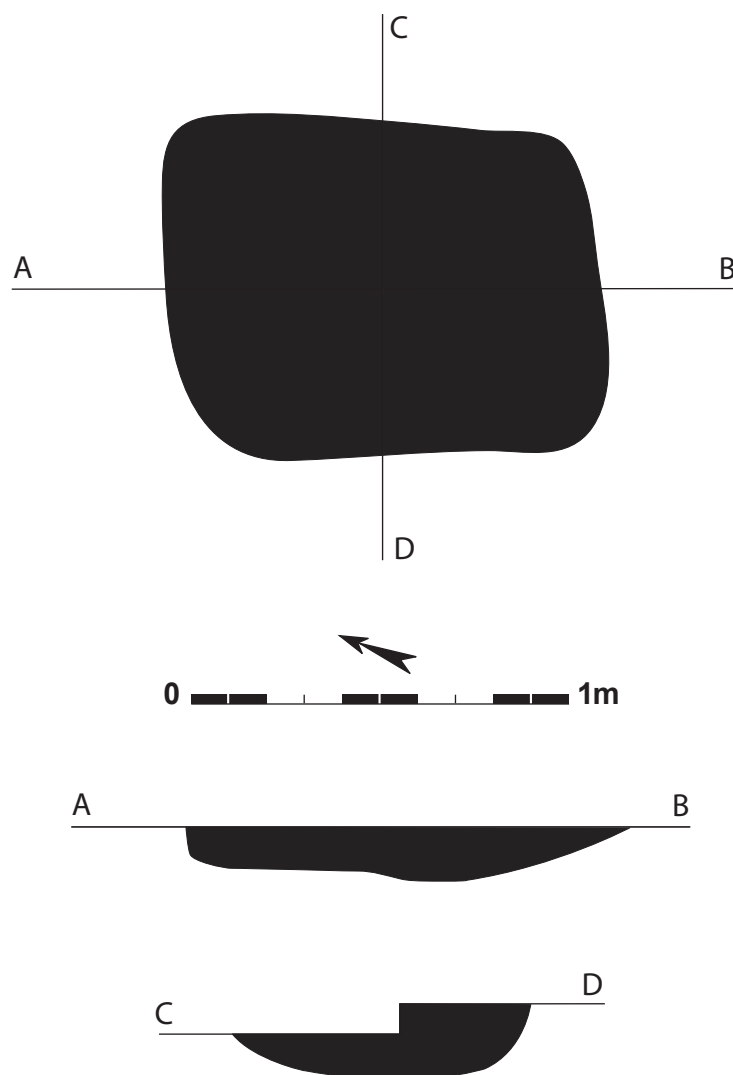
Figuur 19 & 20: Spoor 20-01 in grondvlak (links) en in coupe (rechts)

Graf 05-02 situeert zich in het zuidoosten van het projectgebied. Het noordwest-zuidoost georiënteerde rechthoekige spoor was 224 cm lang en 62 cm breed (figuur 21 & 22). In coupe was het spoor nog maximum 20 cm diep bewaard met een homogene houtskoolrijke vulling (figuur 23). In de vulling van het graf bevonden zich de fragmenten van een verbrande handgemaakte Romeinse kookpot, meer bepaald een bodemfragment, een wandscherf en een randfragment met handgreep (figuur 24 & 26). Allen behoorden waarschijnlijk tot hetzelfde individu. Dergelijke kookpotten worden frequent aangetroffen in de vulling van brandrestengraven (De Clercq 2009, p. 346), hun datering kan niet exacter geplaatst worden dan in de eerste tot derde eeuw na Chr. Op ca. 10 cm ten noordwesten naast het graf bevond zich een nis met daarin nog drie recipiënten (figuur 24, 25 & 27). Deze waren alledrie onverbrand. Een eerste is een intact *terra sigillata* bordje, een type Dr. 36 (of een kleine Dr. 35) (Webster 1996, p. 46). Het bord is bovenaan versierd met blaadjes in barbotine, de deklaag is echter bijna volledig verdwenen, binnenin het bord is een aangekoekt residu aanwezig. Het is waarschijnlijk afkomstig uit Zuid-Gallië, meer bepaald uit het productiecentrum La Graufesenque in Zuid-Frankrijk, en kan in de eerste eeuw na Chr. gedateerd worden (determinatie W. De Clercq). Dergelijke exemplaren werden in de ruimere regio al eerder aangetroffen in grafcontexten, zoals bij recent archeologisch onderzoek te Oekene, in de nis van een brandrestengraf naast een kruikje en een pot met tuit, en een verbrande kookpot in de vulling van het graf zelf. Ook hier ligt het productiecentrum waarschijnlijk in La Graufesenque (Hoorne & Messiaen 2011, p. 27). Een tweede exemplaar is een *terra nigra* bekertje. Deze was maar deels meer bewaard. Het betreft *eggshell terra nigra*, type Holwerda BW 27 of Deru type P43.1, hoewel een toewijzing aan type Holwerda BW 58a ook niet wordt uitgesloten (determinatie W. De Clercq, Deru 1996, p. 123; Hiddink 2010, p. 66-69). De buitenzijde van de beker is bekrast, mogelijk door graafactiviteiten van een mol. De datering van dit object kan in de tweede helft van de eerste tot het begin van de tweede eeuw na Chr. geplaatst worden. Dit object was, net als het *terra sigillata* bord, omgekeerd met de bodem naar boven in de grond geplaatst. De beker was gevuld met verbrand bot. Mogelijk betreft het de crematieresten van de overledene, die van de brandstapel werden geraapt en dan bijgezet in de nis, of de restanten van een maaltijd. Tenslotte bevatte de nis ook een handgemaakt bord met opstaande rand. Deze kan niet preciezer dan in de eerste tot derde eeuw na Chr. geplaatst worden.

Figuur 21: Spoor 05-02 in grondvlak

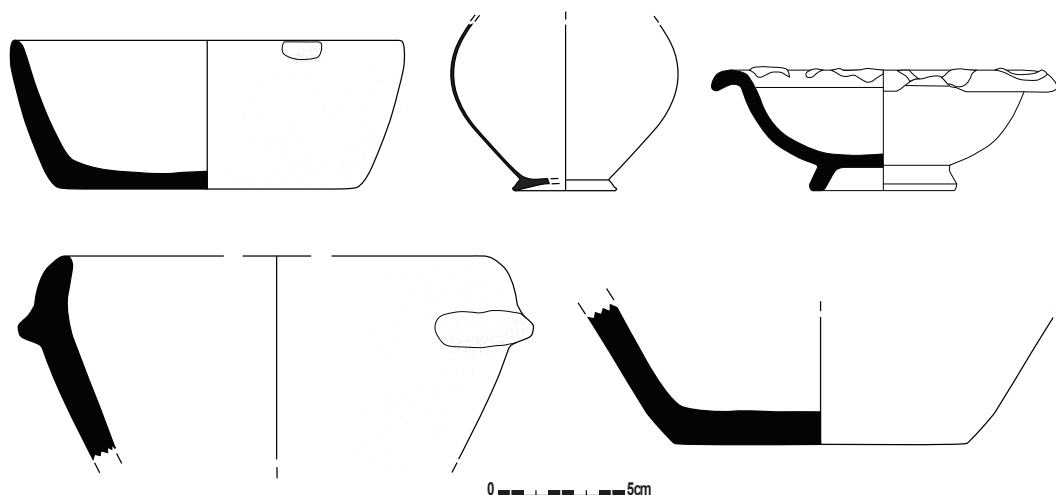

Figuur 22: Grondvlak en coupes van brandrestengraf 05-02

Figuur 23: Coupe op spoor 05-02

Figuur 24: Alle aardewerk uit grafvulling en nis spoor 05-02

Figuur 25 & 26: Veldopname van nis van graf 05-02 (links) en bodem handgemaakte kookput uit vulling van graf 05-02 (rechts)

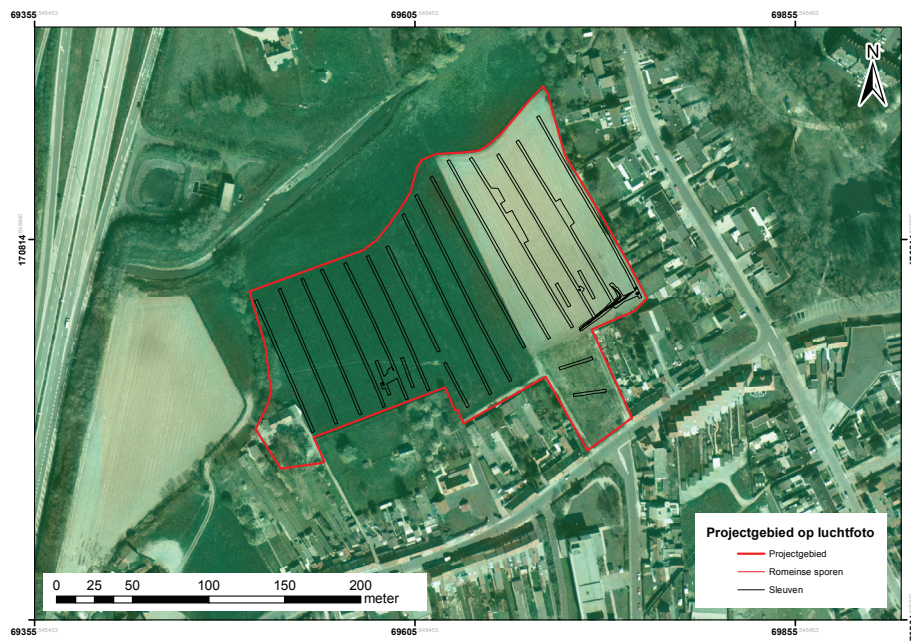
Figuur 27: Het aardewerk uit de nis van graf 05-02

Brandrestengraven zijn een wijd verspreid funerair gebruik in geheel Vlaanderen in de Romeinse periode. De overledene werd verbrand op een brandstapel, waarna een deel van de crematieresten in een kuil worden gedeponneerd, al dan niet met bijgiften. De kuil werd terug gedicht met de uitgegraven grond waardoor een typisch lensvormig profiel ontstaat. Er is een enorme variatie wat betreft het deponeren van grafgiften, maar het voorkomen van delen van handgemaakte verbrande kookpotten lijkt een systematisch gegeven te zijn. Soms is een nis aanwezig, onder of naast het graf (De CLERCQ 2009, p. 344-351). Ook is er een grote diversiteit in de groepering van de graven, gaande van clusters of grafvelden tot individuele bijzettingen (één of enkele graven bij elkaar). Naar deze laatste categorie, waartoe ook deze exemplaren gerekend moeten worden, wordt verwezen als veldgraven (De CLERCQ 2000, p. 42).

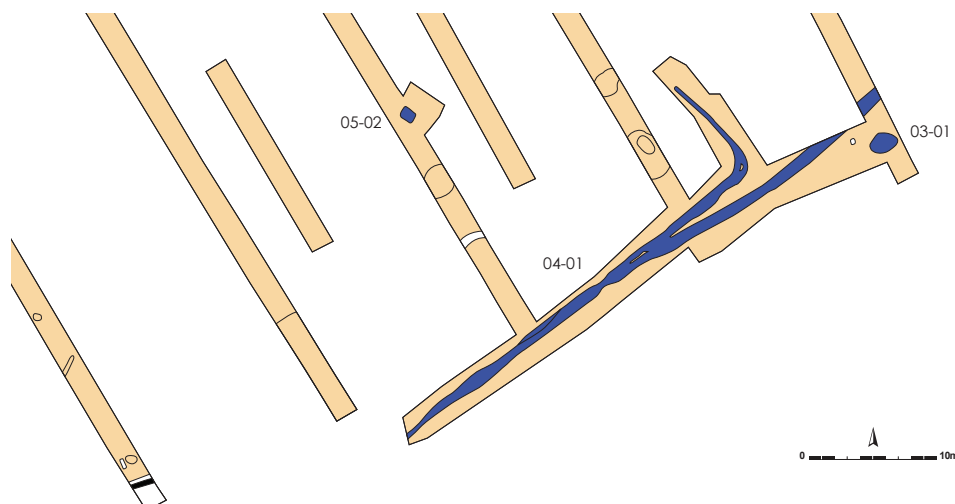
7.4. Romeins grachtensysteem

Tegen de zuidelijke grens van het projectgebied aan, in de oostelijke hoek, werden twee Romeinse grachten aangesneden (04-01, figuur 28, 30 & 31). Er werd een volgsleuf aangelegd om het verdere verloop van deze sporen te bepalen. In oostelijke richting liepen de grachten onder de huidige bewoning en ook in westelijke richting kon het traject slechts deels gevolgd worden. De grachten hebben een noordoost-zuidwest oriëntatie en hun traject loopt deels gelijk (figuur 29). De meest zuidelijke gracht kon 45 m gevolgd worden. De noordelijke gracht maakt na 34 m een hoek naar het noordwesten waarna hij na 8 m erg ondiep wordt en verdwijnt. Het lijkt wel degelijk twee verschillende grachten en minstens evenveel fases te betreffen. Er kon niet uitgemaakt worden welke gracht de andere oversnijdt en dus eventueel jonger is. De vulling is homogeen lichtgrijs tot donkergrijs, met telkens een komvormig profiel. Waar hun traject gelijk loopt in het zuidwesten zijn de grachten nog minimum 10 cm tot maximum 27 cm diep bewaard (figuur 34). Het noordoostelijke tracé van de meest zuidelijke gracht is tussen 30 en 38 cm diep bewaard (figuur 32). De hoek die de noordelijke gracht maakt bestaat ook uit twee verschillende uitgravingen, de ene met een diepte van 23cm, de andere van 8 cm (figuur 33). Het verdere verloop naar het noorden lijkt nog uit één ondiepe uitgraving te bestaan (ca. 2 cm), om dan volledig te verdwijnen.

Figuur 28: Orthofoto van het projectgebied met alle sleuven en Romeinse sporen (zwart)

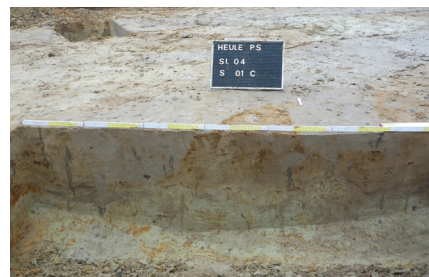
Figuur 29: Detail van het grondplan t.h.v. de Romeinse grachten

Figuur 30 & 31: Veldopnames van de Romeinse grachten

Figuur 32, 33 & 34: Coupes op de grachten, links vlak na de splitsing, rechtsboven t.h.v de hoek en rechtsonder in het zuidwesten

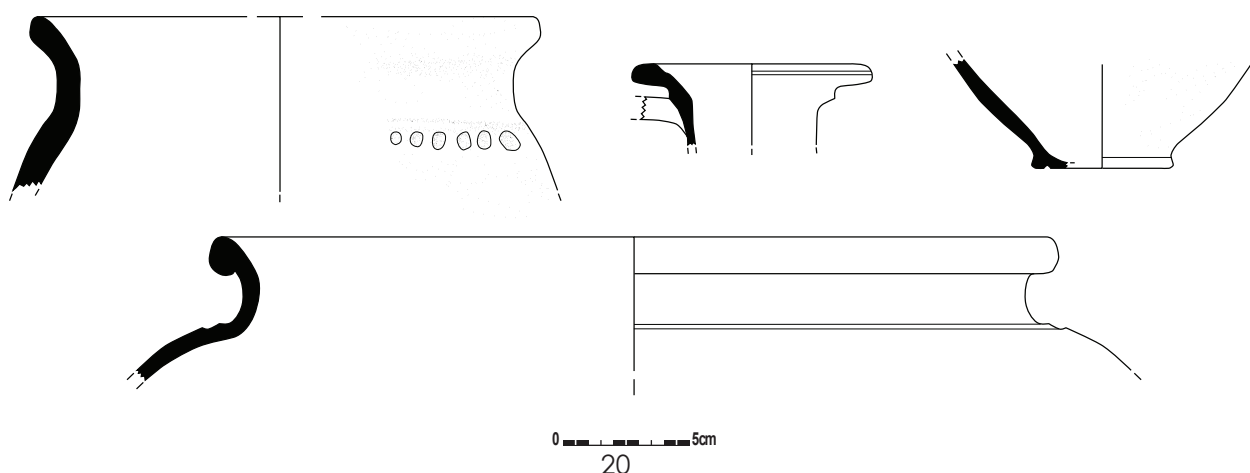

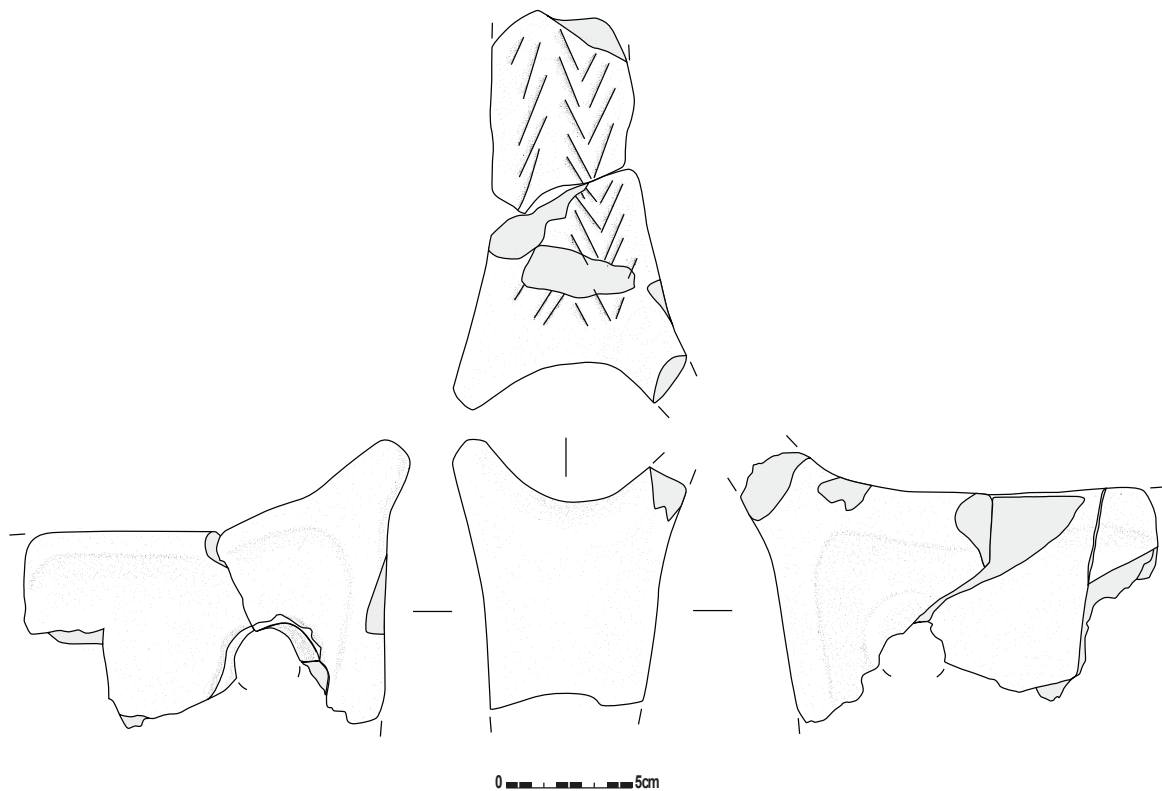
Uit de vulling van de gracht kon behoorlijk wat aardewerk gerecupereerd worden, vooral uit de bovenste vulling (determinatie aardewerk W. De Clercq, figuur 35). Het betreft negen wandscherven reducerend gedraaid aardewerk, waarvan vier scherven, een bodem, twee wandscherven en een rand, in Noord-Franse Arras-waar. Deze overhangende rand behoort toe aan een bolvormige pot. Ook bevatte de vulling 12 fragmenten kruikwaar, waarvan acht fragmenten, onder andere een rand met ooraanzet, waarschijnlijk toebehoren aan hetzelfde individu. De herkomst van deze laatste ligt vermoedelijk in het Noord-Franse Cambrai (eventueel is het atypische Bavay kruikwaar). De kruikwaar heeft een waarschijnlijke datering in de eerste eeuw na Chr. Daarnaast werden ook 14 scherven in prehistorische techniek gerecupereerd, waaronder een rand van een kookpot met vingertopindrukken en een wandscherf versierd met kamstrepen. De handgemaakte scherven kunnen gedateerd worden vanaf de late ijzertijd tot het begin van de Romeinse periode.

Tenslotte bevat de gracht ook drie stukken vuurbok, waarvan twee met een versiering van inkervingen in visgraatmotief aan de bovenkant en twee uitstulpingen (figuur 36, 37 & 38), die mogelijk horens of oren moeten uitbeelden. Het kleinste stuk vertoont sporen van verbranding en meet ca. 6 op 5 cm, met een dikte van maximum 3,5 cm. De twee grote stukken passen op elkaar. Samen hebben ze een maximale lengte van 14,5 cm en een hoogte van ca. 10cm. De helft van een doorboring is nog aanwezig. Het baksel is oranjebruin, met een grove verschraling. Op één zijde zijn sporen van secundaire verbranding waar te nemen. Vuurbokken zijn objecten uit ceramiek, die paarsgewijs werden opgesteld bij de haard en met elkaar verbonden werden met een soort grill of braadspitten (figuur 39). Ze bezitten dan ook doorboringen voor die grill, en vertonen altijd sporen van intense verbranding aan één zijde. Ze zijn vervaardigd uit grof verschaalde ceramiek, om de hitte van het vuur te weerstaan. Het fronton bestaat uit grof uitgewerkte voorstellingen van dieren, de kop neemt vaak de vorm aan van een gestileerde dierenkop (bok of ram, stier, paard, hond, en everzwijn). De vuurbokken worden meestal op bewoningssites gevonden, tussen het huisafval. Ze kennen een goede verspreiding in de valleien van de Schelde en de Leie en komen voor vanaf de eerste eeuw na Chr. en lopen door tot in de derde eeuw (De CLERCQ 2007; De CLERCQ 2009, p. 366).

Het aardewerk uit de grachten kan algemeen in de eerste eeuw na Chr. gedateerd worden. Het achterhalen van de fasering van beide grachten is moeilijker, toch betreft het waarschijnlijk meerdere fases. Misschien gaan de grachten terug op een late ijzertijdfase, wat het aandeel handgemaakte scherven en de kamstreepversiering zou verklaren, met een hergraving ergens in de eerste eeuw na Chr. Dergelijke grachtensystemen maken deel uit van een groter landindelingssysteem. Het inheems-Romeins nederzittingslandschap bestond hoofdzakelijk uit grachtconfiguraties die de afbakeningen van erven weergeven, de meeste boerderijen lijken voorzien van een *enclosure* door middel van een gracht. Binnen de meerderheid van de *enclosures* zijn ook daadwerkelijk bewoningssporen aanwezig, zoals huizen, bijgebouwen en waterputten. Vaak ligt de bewoning dicht tegen de grachten aan en wordt de centrale ruimte vrij gehouden (De CLERCQ 2009, p. 245-247). Het is hier dan ook de vraag of er nog bewoningssporen aanwezig waren. Er werd nog een bijkomend spoor aangetroffen in de zuidoostelijke hoek van het projectgebied, direct ten zuiden van de grachten (figuur 29). Het betreft een ovale kuil (03-01) met afmetingen van 2,2 op 1,6 m. In coupe was het spoor met bruingrijze vulling nog 38 cm diep bewaard met een vlakke bodem (figuur 41). Uit de vulling werden één rand en drie wandscherven in prehistorische techniek gerecupereerd. De randscherf vertoont twee doorboringen die na het bakken gemaakt zijn (figuur 40). Daarnaast bevatte het spoor ook nog een wandfragment reducerend gedraaid aardewerk en een fragment kruikwaar, vermoedelijk uit Bavay (determinatie W. De Clercq). Deze context kan als Romeins gedateerd worden, met een voorkeur voor de eerste eeuw na Chr.. Mogelijk is dit een indicatie dat de eigenlijke Romeinse bewoning naar het zuiden toe gesitueerd moet worden, en zich bijgevolg onder de huidige bewoning bevindt. Ook het brandrestengraf (05-02) in de directe omgeving van de grachten (figuur 29) heeft eenzelfde datering en vormt een bijkomende indicatie voor Romeinse bewoning uit die periode in de onmiddellijke omgeving.

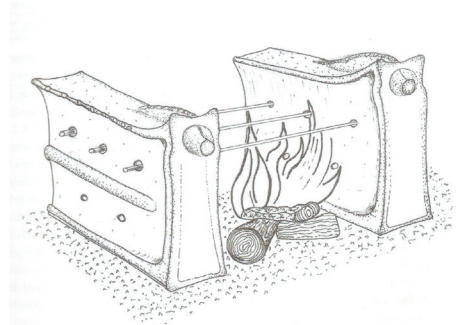
Figuur 35: Selectie aardewerk uit gracht 04-01, rand handgemaakte kookpot linksboven, kruikwaar uit Cambrai middenboven, bodem en rand in Arras-waar rechtsboven en onder

Figuur 36: Vuurbokfragment uit gracht 04-01

Figuur 37, 38 & 39: Vuurbokfragment uit gracht 04-01 (links & midden) & reconstructie van de opstelling van een vuurbok (bron De Clercq 2009, p. 365)

Figuur 40 & 41: Randfragment uit spoor 03-01 en coupe op spoor 03-01

7.5. Laatmiddeleeuwse/ subrecente grachten

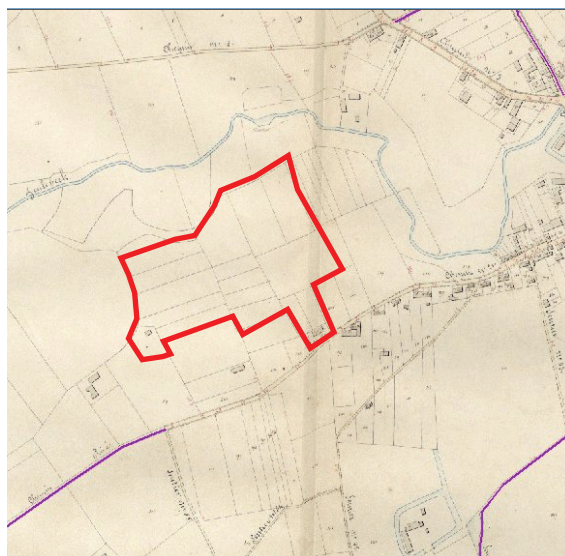
Er werden op het terrein verscheidene grachtfragmenten aangesneden die waarschijnlijk teruggaan op middeleeuwse en subrecente perceleringssystemen (figuur 42). Zo lopen onder andere in de oostelijke helft van het terrein, in sleuven 5 tot en met 7, twee parallelle noordnoordoost-zuidzuidwest georiënteerde grachten (figuur 44). De meest zuidelijke (03-03, 04-05, 05-03, 06-04 & 07-02) is ca. 3 m breed, de noordelijke (03-04, 04-02, 05-04, 06-03, 07-03) ca. 1 m. Deze grachten hebben een donkerbruine, bruingrijze vulling. Uit de zuidelijke gracht (04-02) werd een oorfragment uit rood gedraaid aardewerk gerecupereerd, met onregelmatig gestrooide loodglazuur (figuur 45). Dit aardewerk komt voor vanaf het midden van de 12de eeuw tot in de late middeleeuwen (De GROOTE 2008, p. 301). In sleuf 6 werd een breed spoor/ grachtfragment aangesneden (06-02, figuur 43), dat Romeins, verspit, aardewerk bevat. Na projectie van het projectgebied op de kaart van Ferraris (1971-1978, figuur 47) en de Atlas der Buurtwegen (1841, figuur 46) zijn op beide inderdaad meerdere perceelsgrachten zichtbaar die mogelijk te linken zijn aan de aangesneden grachten.

Figuur 42: Orthofoto met alle sleuven en sporen (zwart = Romeins; groen = middeleeuws; wit = (sub)recent & rood = wereldoorlog I) (bron:www.agiv.be)

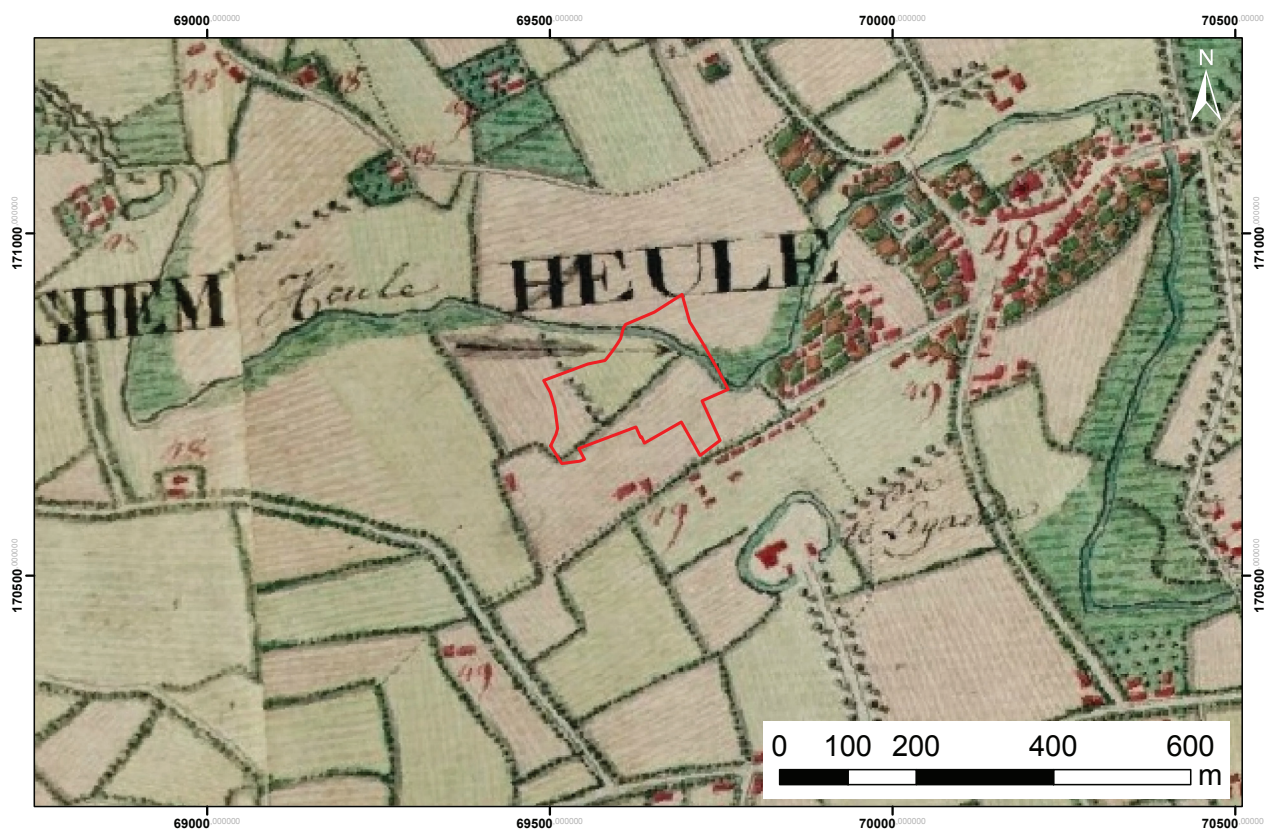
Figuur 43: Veldopname spoor 06-02

Figuur 44, 45 & 46: Veldopname van de twee middeleeuwse grachten (links), oorfragment uit gracht 04-02 (rechtsboven) en uittreksel van de Atlas der Buurtwegen met daarop het projectgebied (rechtsonder)) (bron: www.giswest.be)

Figuur 47: Uittreksel van de Ferraris kaart met daarop het projectgebied (bron: www.kbr.be)

7.6. Wereldoorlog I

In de oostelijke helft van het terrein bevinden zich een aantal sporen die terug gaan op Wereldoorlog I (figuur 42). In sleuf 3 werd net onder de ploeglaag (niet te linken aan enig spoor) een afgevuurde Britse obus bovengehaald. In sleuf 4 werd bij het aanleggen van een kijkvenster een bomkrater aangesneden (figuur 48, 04-03). In sleuf 7 werd een grondspoor blootgelegd (07-01) met in de vulling 23 nooit afgevuurde Duitse loopgraafmortieren (figuur 49 & 50). Deze werden door DOVO gelicht, waardoor het spoor niet verder onderzocht kon worden door de archeologen. Het lijkt erop dat de projectielen in deze kuil/ loopgracht opgestapeld lagen. In sleuf 8 werden op dezelfde hoogte twee sporen vastgesteld (08-01 & 02) die een zeer gelijkaardige vulling hadden als het bovengaand besproken spoor.

Er zijn geen contemporaine luchtfoto's bekend die sporen tonen op de lokatie van het onderzoek (persoonlijke mededeling B. Stichelbaut). Waarschijnlijk zijn de hier aangetroffen sporen te linken aan de laatste oorlogsmaand(en), waarbij in het eindoffensief de Duitse troepen achteruit werden gedreven. Kortrijk werd vanaf oktober 1914 bezet door de Duitse troepen en behoorde tot het Etappengebied, een rust- en bevoorradingszone achter het front. In 1917 gaat Kortrijk deel uitmaken van de frontzone en wordt het hoofdkwartier van het Duitse IVde Leger. Er worden een 13-tal vliegvelden aangelegd in het voorjaar van 1917, waaronder ook in Heule-Watermolen. In maart 1918 komt Kortrijk voor het eerst onder artillerievuur te liggen. Heule wordt bevrijd in oktober 1918 en het dorp wordt daarbij langdurig onder vuur genomen (www.erfgoedcelkortrijk.be).

Figuur 48: Bomkrater aangesneden in sleuf 4

Figuur 49: Twee loopgraafmortieren uit spoor 07-01

Figuur 50: Spoor 07-01, met bovenaan in de sleufwand nog enkele loopgraafmortieren zichtbaar

8. Conclusie en advisering.

In januari 2012 werd te Kortrijk, in de deelgemeente Heule, een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd door GATE Archaeology. Dit gebeurde in opdracht van Intercommunale Leiedal naar aanleiding van de aanleg van een woonverkaveling. Het projectgebied van 3,4 ha is door middel van lange, parallelle proefsleuven onderzocht op de aanwezigheid van archeologische sporen. Hierbij kwam een beperkt aantal sporen aan het licht, die geen verder terreinwerk lijken te wettigen. Er werd dan ook voor gekozen om het terreinwerk volledig uit te voeren op deze structuren en de nodige stalen te nemen. Wel lijkt een vervolgonderzoek in de zin van conservatie en natuurwetenschappelijke analyses hier aangewezen.

Twee brandrestengraven bevinden zich geïsoleerd in de westelijke helft van het projectgebied. Een derde exemplaar situeert zich in de zuidoostelijke hoek van het terrein. Op basis van het aardewerk in de nis van dit graf kan deze in de eerste eeuw na Chr. geplaatst worden. Ten zuiden van dit spoor werd een meefasig grachtensysteem met eenzelfde datering aangesneden. Dergelijke grachtensystemen bakenen erven af, binnenin worden meestal sporen van bewoning aangetroffen. Echte bewoningssporen konden hier niet worden vastgesteld, op één kuil na direct ten zuiden van de gracht. Misschien moet de eigenlijke Romeinse bewoning dan ook ten zuiden van het projectgebied gezocht worden, onder de huidige bebouwing.

Daarnaast werden enkele middeleeuwse tot subrecente grachtfragmenten aangesneden, die waarschijnlijk terug te voeren zijn op perceleringssystemen. Verder onderzoek op deze sporen lijkt niet nodig te zijn. Tenslotte werden ook enkele sporen aangesneden die een indicatie vormen voor het gebruik van de terreinen tijdens de Eerste Wereldoorlog. De kans op bijkomende WO I sporen en ontploffingstuigen is reëel, voorzichtigheid lijkt dan ook aangeraden bij verder werkzaamheden op de terreinen.

Hoewel een verdere opgraving niet gewettigd lijkt, pleiten we er toch voor om verder onderzoek op de brandrestengraven uit te voeren. Er zijn mogelijkheden om ¹⁴C-dateringen uit te voeren, om een anthracologisch onderzoek te doen, waarbij kan gekeken worden welk hout gebruikt werd om de brandstapel aan te leggen, en om verder onderzoek te voeren naar het bot uit graf 05-02. Daarbij kan verduidelijkt worden of de bijzetting in de nis de crematieresten van de overledene betreft, of dierlijk bot is. Ook kan van het ijzeren object uit graf 20-01 een röntgenfoto gemaakt worden, om te achterhalen wat voor voorwerp het precies betreft. Het lijkt ons eveneens aangewezen dit object te conserveren en restaureren.

9. Bibliografie

De Clercq W., 2000, Een blik op een decennium archeologisch onderzoek op Gallo-Romeinse vindplaatsen in Oost-Vlaanderen. In VOBOV-Info 52: p.35-47.

De Clercq W., 2007, Figuration et symbolique du chenet dans le monde des vivants et des morts du Nord-Ouest de la Gaule (ca. 250 av. J.-C. - 275 ap. J.-C.). Un aspect particulier de la culture matérielle indigène à travers la romanisation. In revue du Nord N° 11 hors série collection art et archéologie: p.191-208.

De Clercq W., 2009, Lokale gemeenschappen in het Imperium Romanum. transformaties in rurale bewoningsstructuur en materiële cultuur in de landschappen van het noordelijke deel van de civitas Menapiorum (provincie Gallia-Belgica, ca. 100 v. Chr. - 400 n. Chr.). Proefschrift ingediend tot het behalen van de graad van doctor in de archeologie, Gent.

De Groot K., 2008, Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw). Relicta Monografieën 1.

Hiddink H., 2010, Romeins aardewerk van de Zuid-Nederlandse zandgronden, Amsterdam (M&M 2).

Hoorne J. & Messiaen L., 2011, Oekene - Heilig-Hart-Ziekenhuis Roeselare-Menen. Rapportage archeologisch vooronderzoek 16/05 - 06/06/2011. GATE-rapport 21, onuitgegeven rapport.

Webster P., 1996, Roman Samian pottery in Britain. Practical Handbooks in Archaeology 13.

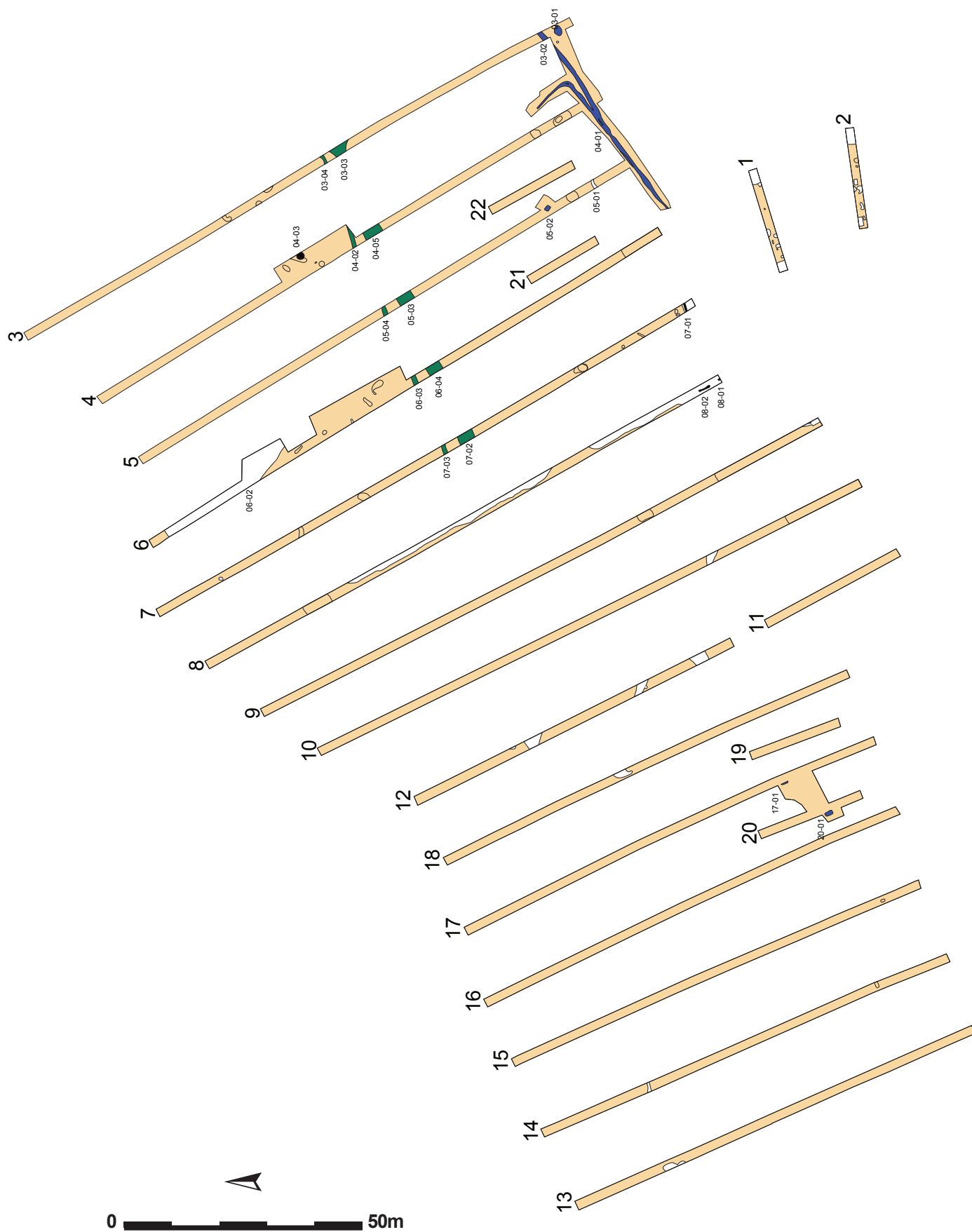
www.agiv.be

www.erfgoedcelkortrijk.be

www.giswest.be

www.kbr.be

Bijlage 1: Projectgebied met nummering sporen en sleuven

Bijlage 2: Sleuveninventaris

Sleufnr	Datum	Lengte (m)	Sporen	Kijkvenster	Opmerking
1	19/01/2012	22	*	*	veel verstoring
2	19/01/2012	21	*	*	veel verstoring
3	19/01/2012	132	03-01 tem 04	*	*
4	19/01/2012	123	04-01 tem 05	ja	*
5	19/01/2012	122	05-01 tem 04	ja	*
6	20/01/2012	125	06-02 tem 04	ja	*
7	20/01/2012	129	07-01 tem 03	*	*
8	20/01/2012	123	08-01 tem 02	*	*
9	23/01/2012	132	*	*	
10	23/01/2012	126	*	*	*
11	23/01/2012	31	*	*	*
12	23/01/2012	74	*	*	
13	24/01/2012	90	*	*	*
14	24/01/2012	93	*	*	*
15	24/01/2012	93	*	*	*
16	24/01/2012	95	*	*	*
17	24/01/2012	94	017-01	ja	*
18	25/01/2012	93	*	*	*
19	25/01/2012	20	*	*	*
20	25/01/2012	22	*	ja	*
21	25/01/2012	16	*	*	*
22	25/01/2012	20	020-01	*	*

Bijlage 3: Sporeninventaris

Spoornummer	spoor	Datering
003-01	kuil	Romeins
003-02	gracht	Romeins
003-03	gracht	laatmiddeleeuws
003-04	gracht	laatmiddeleeuws
004-01	gracht	Romeins
004-02	gracht	laatmiddeleeuws
004-03	bomkrater	WO I
004-05	gracht	laatmiddeleeuws
005-02	brandrestengraf	Romeins
005-03	gracht	laatmiddeleeuws
005-04	gracht	laatmiddeleeuws
006-02	gracht	subrecent
006-03	gracht	laatmiddeleeuws
006-04	gracht	laatmiddeleeuws
007-01	loopgraaf/ kuil	WO I
007-02	gracht	laatmiddeleeuws
007-03	gracht	laatmiddeleeuws
008-01	loopgraaf/ kuil	WO I
008-02	loopgraaf/ kuil	WO I
017-01	Brandrestengraf	Romeins
020-01	Brandrestengraf	Romeins

Bijlage 4: Vondsteninventaris

Spoornr	Materiaal					Beschrijving	Randen					Wanden				Bodem	Oor	Deksel	Datering	Opmerking
	AW	NS	Silex	Metaal	Andere		Randen	Wanden	Bodem	Oor	Deksel									
003-01	x	*	*	*	*	prehistorische techniek, rand met 2 doorboringen	1	3	*	*	*								Romeins	
003-01	x	*	*	*	*	reducerend gedraaid	*	1	*	*	*								Romeins	
003-01	x	*	*	*	*	kruijckwaar Bavay	*	1	*	*	*								Romeins	
004-01	*	*	*	*	x	bot	*	*	*	*	*									
004-01	*	*	x	*	*	silex, 1 afslag	*	*	*	*	*									
004-01	*	*	*	*	x	1 brok kwartsielische zandsteen	*	*	*	*	*									
004-01	x	*	*	*	*	vuurbok, 1 stuk, verbrand en versierd met visgraatmotief en horentjes	*	*	*	*	*								Romeins	
004-01	x	*	*	*	*	reducerend gedraaid	*	*	5	*	*								Romeins	
004-01	x	*	*	*	*	prehistorische techniek, 1 rand kookpot met vingertop indrukken, 1 wand met kamstreepversiering	2	7	*	*	*								Romeins	
004-01	x	*	*	*	*	kruijckwaar Cambrai	1	7	*	*	*								Romeins	
004-01 cp A	x	*	*	*	*	reducerend gedraaid, Arraswaar	1	2	1	*	*								Romeins	
004-01 cp B	x	*	*	*	*	vuurbok, 2 stukken, 1 versierd met visgraatmotief	*	*	*	*	*								Romeins	
004-01 cp B	x	*	*	*	*	kruijckwaar	*	4	*	*	*								Romeins	
004-01 cp B	x	*	*	*	*	prehistorische techniek	*	5	*	*	*								Romeins	
004-02	x	*	*	*	*	oxiderend gedraaid, loodglazuur	*	*	*	1	*								late middeleeuwen	
004-02	x	*	*	*	*	prehistorische techniek	*	1	*	*	*									intrusief
005-02	*	*	*	*	x	verbrand bot	*	1	*	*	*								Romeins	nis brandrestengraf

